

Aprótermetű puhatestűek a dudari eocénből III.

dr. Strausz László

(6 ábrával)

Összefoglalás: A magyarországi eocénből először került elő most a *Cerithiopsis alveolata* Deshayes és a *Rostellaria (Chedercillia) mirabilis* Deshayes faj, valamint a *Palaeocyclotus* aff. *exaratus* Sandberger és a *Natica hemipteres* Cossmann szájadékkfedője. Táblázat foglalja össze a dudari újabb leletek névsorát.

Palaeocyclotus margaritissimus Strausz, 1969

Előkerült egy további, törött, de az eredetivel (Földt. Közl. Vol. 99., p. 148., 153., tab. I., fig. 4., a holotypus lelt száma: MÁFI, E. 4338) minden tekintetben teljesen egyező példány.

Palaeocyclotus aff. *exaratus* Sandberger, 1875

Egyetlen szájadékkfedő, valószínűleg juvenilis egyedtől, 0,5 mm átmérőjű korong. Öt egyenletesen növekedő kanyarulatból áll, ezek egyformán láthatók a belső és külső oldalon; a korong közepén lyuk van, kb. az átmérő hatodának megfelelő szélességű. A belső oldal igen gyengén domború, a kanyarulatok díszítetlenek, a varratvonalak nem élesek. A külső oldal homorú (alacsony tölcséreként bemélyedt), kanyarulatai kissé érdes felületűek (nem gyöngyöztek). A korong magassága kb. az átmérő hatoda; a perem nem homorú.

Abban tér el a *P. exaratus* Sandberger operkulumától (Sandberger 1875., p. 241., tab. 12., fig. 6.; Wenz 1938–1944., p. 462–463., fig. 1167.), hogy kisebb és pereme nem kivájt, valószínűleg kanyarulatjai aránylag is keskenyebbek, lassabban növekedők, — tehát azonos méret elérésekor több kanyarulatból állna, mint a *P. exaratus*.

A *Palaeocyclotus margaritissimus* Strausz kanyarulatjai a külső oldalon feltűnően gyöngyöztek, a korong közepén a lyuk sokkal tágabb, annak ellenére, hogy első 5 kanyarulata kb. olyan méretű, mint a tárgyalt alaké.

Rissoa pseudoturricula Strausz, 1966

I. ábra

1966 *Rissoa pseudoturricula* Strausz, p. 22., 110., tab. 5., fig. 13., 14.

A most előkerült példányon a faj megkülönböztető jellegei még feltűnőbbek, mint az eddig ábrázoltakon: a bordák száma csökken az alsóbb kanyarulatok felé, a kanyarulatok oldalvonalai nem egyenletesen domborodó, hanem az alsó harmadban erősebben kiemelkedő (itt az axiális bordák is kiállóbbak).

I. ábra. *Rissoa pseudoturricula* Strausz
Fig. 1. *Rissoa pseudoturricula* Strausz

Caecum (Prolongicaecum) prolongatum Strausz, 1961

2. ábra

Három példány, egyiken a vastagodott (rég) szájpere-gyűrűn túl még jelentősen, a teljes hosszúságnak kb. egyharmadával továbbnyúlik a csőalakú ház. Így az almezetség jellege itt még feltűnőbb, mint a gánti anyagban (Strausz, 1961).

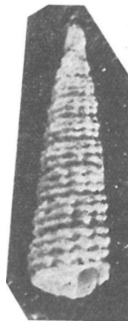
2. ábra. *Caecum (Prolongicaecum) prolongatum* Strausz
Fig. 2. *Caecum (Prolongicaecum) prolongatum* Strausz

0 1mm

Cerithiopsis alveolata Deshayes, 1837

3. ábra

1910–1913 *Cerithiopsis alveolatum* Deshayes; Cossmann et Pissarro, tab. 27., fig. 145–1.

3. ábra. *Cerithiopsis alveolata* Deshayes
Fig. 3. *Cerithiopsis alveolata* Deshayes

Abban különbözik a *C. rara* Szűts fajtól (Strausz, 1966, p. 35., 118., tab. 8., fig. 1.), hogy kanyarulatai kevésbé domború oldalvonalúak, s három spirális csomósora kb. egyenlő, a felső nem gyengébb. Franciaországban gyakori, Magyarországon ez az első előfordulása.

Eulima (Synnola) aff. haidingeri Zittel, 1862

Abban tér el a faj típusától, hogy sokkal karsúbb termetű, szélessége csak kb. kétharmada a szokott értéknek. Mind a dudari, mind a neszmélyi anyagban megállapítható volt, hogy az *E. (Subularia) haidingeri* Zittel faj több jellegben is elég változékony: spirálja lehet kissé görbült, szájadéka a szokottnál kevésbé megnyúlt, a kanyarulatok közt a varratvonal valamivel feltűnőbb. A karsúság tekintetében azonban jelentősebb változékony, ill. átmenet a kérdéses példány felé nem volt megfigyelhető.

Rostellaria (Chedervillea) mirabilis Deshayes, 1866

4. ábra

1856–1866 *Rostellaria mirabilis* Deshayes, vol. 3., p. 457., tab. 89., fig. 7., 8.

1910–1913 *Rostellaria (Chedervillea) mirabilis* Deshayes; Cossmann et Pissarro, tab. 31., fig. 157–15.

Két sérült példány, búbrészek. A nagyobbik 7, a kisebbik 4 mm magas, a két sima embrionális kanyarulatot kívül három és fél, illetve két és fél finom rácsos díszítésű kanyarulatból áll. A búbszög kb. 50 fok (a spira zömök kúp), a kanyarulatok egyenletesen domborúak, a külső szájpere-m le-benyszerű kiterülése már a felülről második díszített kanyarulatban kezdődik.

Ritka faj, Magyarországon eddig ismeretlen volt, Franciaországban a cuisien emeletben találták. Ritkasága miatt azonban korjelzőnek nem tekinthető.

4. ábra. *Rostellaria (Chedervillea) mirabilis* Deshayes
Fig. 4. *Rostellaria (Chedervillea) mirabilis* Deshayes

Natica hemipleres C o s s m a n n, 1888
5. ábra (operculum)

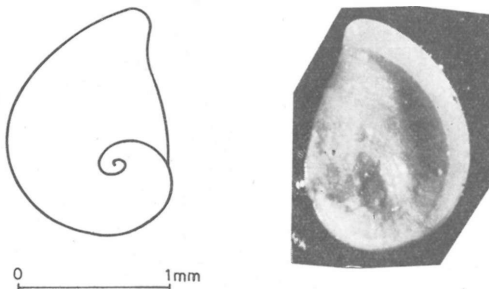
1886–1913 *Natica hemipleres* C o s s m a n n, vol. 26., p. 53., tab. 70., fig. 10., 11.

1893–1925 *Natica (Neverita) hemipleres* C o s s m a n n, vol. 13., p. 117.

1910–1913 *Natica hemipleres* C o s s m a n n; C o s s m a n n et P i s s a r r o tab. 9., fig. 61–3.

1966 *Natica hemipleres* C o s s m a n n; S t r a u s z 1966, p. 44–45., 125., tab. 11., fig. 3–5; tab. 12., fig. 1., 2.

Magyarországon csak Dudarról volt ismeretes ez a faj, most ugyaninnen egy további példány is előkerült. Kis méretű, alacsony spirájú alak, a kevés kanyarulat meglehetősen összesimul. A szájnylás zömök-ovális, magasabb, mint amilyen széles. A külső szájpérem fent kevésbé előrefutó, a belső ajak kallusza fent nem erős, kis funikulusz-mag a köldököt nem tölti ki teljesen.

5. ábra. *Natica hemipleres* C o s s m a n n, szájadékfedő. a = belső oldal, b = külső oldal
Fig. 5. *Natica hemipleres* C o s s m a n n, Deckel. a = Innenseite, b = Aussenseite

Mind a funikulusz nagysága, mind a belső ajak felső részének vastagodása tekintetében mintegy középhelyzetet foglal el a *Natica Scopoli*, 1777 s. str. és a *Neverita Risso*, 1826 alnemzetségek között. Ezért történt, hogy a *Natica* s. str. (C o s s m a n n et P i s a r r o l. c.) és a *Neverita* alnemzetségbe (C o s s m a n n 1893–1925., vol. 13., p. 117.) is sorolták ezt a fajt. A dudari példányok alapján is megerősíthetjük, hogy a külső szájpérem felső előrefutása és a szájpérem ferde lefutása nem olyan nagy fokú, hogy érvül szolgálhatna a *Neverita* alnemzetségbe sorolás mellett, a belső ajak felső részének vastagodása és a funikulusszal való kapcsolódása (S t r a u s z, 1966., tab. 11., fig. 3–4.; tab. 12., fig. 1.) s a funikulusz „lebegése” (u. ott tab. 12., fig. 1.) is megerősítik a *Natica* s. str. alnemzetséghez tartozását. A rendszertani besorolás kérdése itt azért különösen fontos számunkra, mert két olyan operkulum került elő, melyek méretre a *Natica hemipleres* C o s s m a n n faj szájnylásával egyeznek, s más hasonló méretű *Natica* féle nincsen Dudaron (az egyetlen példány *Natica* cf. *obliquata* D e s h a y e s valamivel nagyobb). Már pedig a *Natica* s. str. alnemzetségben az operkulum meszes anyagú, a *Neverita* operkuluma ellenben szarunemű, nem kővül. Így a most talált szájadékfedőket a *N. hemipleres* fajjal azonosíthatjuk.

Az operkulum szabálytalan ovális vékony lemez (fül alakú), a nukleuszhoz közelebb eső (alsó) oldalon szélesen kerekített, a belső szájpéremhez eső oldala (az utolsó kanyarulat végződése) gyengén hullámos vonalú, az ellensorgóhoz eső vége hegyes. A belső oldalon jól láthatók a hirtelen növekedő kanyarulatok, az első egy vagy két kanyarulat egészen kicsi, a felület túlnyomó nagy részét az utolsó kanyarulat foglalja el. A nukleusz erősen excentrikus, az átmérők harmadába esik. A belső oldal gyengén domború, csak az utolsó kanyarulat közepén húzódik egy igen sekély, széles, spirális horpadás, a végső elmeszződés felé erősödve. A külső oldal gyengén homorú, csak az utolsó kanyarulat látszik rajta, mert a nukleusz körüli részre is rátolódott az utolsó kanyarulat végződése. A szájnylás külső oldalához eső (a szájadékfedő utolsó kanyarulatának végződő lemeszződésével ellentétes) pérem mellett éles árokvonat húzódik. Egyik operkulum hossza 1,7 mm, a másiké 1,5 mm, szélességük a hosszúságnak kb. 70%-a.

Parvisipho (Columbellisipho) dudariensis Strausz, 1966
6. ábra

Egyetlen példány volt eddig ismeretes e fajból, most két további került elő, egyiknek a szájpereme teljesen ép (a holotypusé kissé sérült; Strausz 1966., p. 56., 131., tab. 16., fig. 4., 5.). A belső szájperemen az ajak a középső harmad részben kissé előrenyúló, igen vékony, de egész hosszában élesen határolt. A külső szájperem éles, fent szöglet nélkül, íveltlen hajlik. A szájnnyíláson belül a ház falán, a kanyarulat felső széle alatt 0,5 mm-re, kevéssel a külső szájperemen belül feltűnő kis csomó (duzzanat) van.

6. ábra. *Parvisipho (Columbellisipho) dudariensis* Strausz

Fig. 6. *Parvisipho (Columbellisipho) dudariensis* Strausz

Marginella (Gibberula) ovulata Lamarck, 1823

Dudari példányunk valamivel karcsúbb a típusnál. A belső szájperemén 4 redő van; eddig Dudarról ugyanennek a fajnak csak a sokredős (polyptycta Cossman) változata volt ismeretes.

Marginella (Dentimargo) vertesensis Szóts, 1953

Belső szájperemén négy, kb. egyenlő erős spirális redő van (nem három, l. Szóts, 1953., p. 72., 194.).

Az alábbi táblázat tünteti fel az újabban vizsgált anyagokból Dudarról eddig ismeretlen, vagy csak kevés példányban talált fajokat.

	db	N	M	D
<i>Tonica</i> cfr. <i>pannonica</i> Szóts	1			
<i>Arca (Arcopsis) scapulina</i> Lamarck	2			+
<i>Emarginula auseriensis subcostata</i> Szóts	2			+
<i>Rimula dudariensis</i> n. sp.	1	+		
<i>Scutus angustus</i> Deshayes	1		+	
<i>Scutus coelatus</i> Deshayes	1		+	
<i>Scutus compressus</i> Deshayes	1		+	
<i>Trochus (Tectus) dudariensis</i> Strausz	2			
<i>Solariaella trincata trincata</i> Deshayes	6			+
<i>Collonia baconica</i> Strausz	(20)			
<i>Collonia</i> sp.	2			
<i>Collonia vertesensis</i> Szóts	2			+
<i>Delphinula</i> sp.	2			+
<i>Phasianella (icolorata</i> Szóts)	(82)			
<i>Phasianella (dudariensis</i> Strausz)	(6)			
<i>Phasianella</i> sp.	(32)			
<i>Adeorbis dudariensis</i> Strausz	2			
<i>Hydrobia dudariensis</i> Strausz	2			
<i>Stenothyra dudariensis</i> Strausz	1			
<i>Palaeocyclotus margaritissimus</i> Strausz	(2)	+		
<i>Palaeocyclotus aff. exaratus</i> Sandberger	(1)			
<i>Rissoa pseudoturricula</i> Strausz	1		+	
<i>Assimineia dudariensis</i> Strausz	9			
<i>Turritella</i> cfr. <i>nilotica</i> Oppenheim	1		+	
<i>Vermetus concus</i> Lamarck	1			
<i>Caecum (Prologicaecum) prolongatum</i> Strausz	3			+
<i>Colusa perleopans</i> Deshayes	3			+
<i>Cerithiopsis alveolata</i> Deshayes	1		+	
<i>Cerithiopsis rara</i> Szóts	3			
<i>Neotoniella multispirata</i> Deshayes	1			

	db	N	M	D
<i>Triphora minuata</i> Deshayes	5			
<i>Scala</i> sp.	5			
<i>Eulima</i> (<i>Subularia</i>) <i>haidingeri</i> Zittel	1			+
<i>Eulima</i> (<i>Subularia</i>) aff. <i>haidingeri</i> Zittel	1			
<i>Turbonilla compta</i> Deshayes	1			
<i>Eulimella</i> (<i>Syrnola</i>) <i>submissa</i> Szóts	3			
<i>Eulimella</i> (<i>Syrnola</i>) cf. <i>spina subimbricata</i> Cossmann	3			
<i>Eulimella</i> (<i>Syrnola</i>) sp.	1			
<i>Odotomia semistriata</i> Szóts	2			
<i>Odotomia pannonica</i> Szóts	4			+
<i>Micromphalina dudariensis</i> Strausz	1			
<i>Restellaria</i> (<i>Chedervilleia</i>) <i>mirabilis</i> Deshayes	2		+	
<i>Natica hemipleres</i> Cossmann	1(2)			
<i>Coptocheilus coctuosus</i> Deshayes	2			
<i>Parvisiphio</i> (<i>Columbellisiphio</i>) <i>dudariensis</i> Strausz	1			
<i>Marginella</i> (<i>Gibberula</i>) <i>ovulata</i> Lamarck	1			+
<i>Marginella</i> (<i>Dentimargo</i>) <i>vertesensis</i> Szóts	1			
<i>Cylichna gantensis</i> Szóts	3			+

Magyarázat: db = az újabban vizsgált példányok száma, zárójelben az illető fajhoz tartozó operculumok száma, N = új faj, M = Magyarországon eddig nem volt ismert, D = Dudaron eddig nem találták. (Az ismertetett anyag a MÁFI gyűjteményében található: E. 4338., E. 4355., E. 4358–4409. leltári számon.)

Az irodalmat lásd a Földtani Közlöny 99., p. 152.; 100. p. 74.

Über Kleinmollusken aus dem Mittel-Eozän von Dudar III. Teil

Dr. L. Strausz

Palaeocyclotus dudariensis Strausz, 1969

Ein weiteres Exemplar wurde gefunden, zwar verletzt, jedoch dem Holotyp (Földtani Közlöny vol. 99., S. 148., 153., Fig. 1., Taf. I., Fig. 4; Ung. Geol. Anst. Inventarnummer E. 4338.) vollkommen ähnlich.

Palaeocyclotus aff. *exaratus* Sandberger, 1875

Das Operculum eines juvenilen Exemplars 0,5 mm breite Scheibe, besteht aus 5 gleichmässig zunehmenden Umgängen, die Mitte ist durchbohrt, das Loch etwa ein Sechstel des Durchmessers. Die Höhe beträgt gleichfalls ca. ein Sechstel der Breite. Die Innenseite ist flach, die Aussenseite trichterförmig konkav; der Rand ist kaum gewölbt (nicht konkav).

Unterscheidet sich vom Typ des *P. exaratus* Sandberger (Sandberger 1875, p. 241., tab. 12., fig. 6.; Wenz 1938–1944, p. 462–463., fig. 1167.) dadurch, dass sein Rand nicht ausgehöhlt ist; wahrscheinlich sind auch die Windungen etwas schmaler (nicht nur infolge des Jugendstadiums des Dudarer Exemplars).

Rissoa pseudoturricula Strausz, 1966

Fig. 1.

Die charakteristischen Eigenschaften dieser Art, weniger, jedoch stärkere Axialrippen auf den unteren Umgängen und starke Wölbung im unteren Drittel der Umgänge sind auf diesem Exemplar noch auffallender, als bei dem Holotyp (Strausz 1966, p. 22., 110., tab. 5., fig. 13–14.).

Caecum (*Prolongicaecum*) *prolongatum* Strausz, 1961

Fig. 2.

Die Verlängerung der Schale unterhalb des verdickten älteren Mundrandes ist grösser, als bei den Exemplaren von Gánt (Strausz, 1961).

Cerithiopsis alveolata Deshayes, 1837

Fig. 3.

Unterscheidet sich von *C. rara* Szóts (Strausz 1966, p. 35., 118., tab. 8., fig. 1.) dadurch, dass ihre Windungen weniger gewölbt, die spiralen Knotenreihen untereinander etwa gleich sind.

Rostellaria (Chedervillea) mirabilis Deshayes, 1866

Fig. 4.

1866–1866 *Rostellaria mirabilis* Deshayes vol. 3., p. 457., tab. 89., fig. 7., 8.1910–1913 *Rostellaria (Chedervillea) mirabilis* Deshayes; Cossmann et Pissarro tab. 31., fig. 157–158.

Zwei Bruchstücke (Wirbelteile). In Frankreich kommt diese Art im Cuis (Unter-ozän) vor, infolge ihrer Seltenheit kann aber bei der Altersbestimmung des Fundortes keine Rolle spielen.

Natica hemipleres Cossmann, 1888

Fig. 5.

1888 *Natica hemipleres* Cossmann, p. 53., tab. 70., fig. 10., 11.1893–1925 *Natica (Neverita) hemipleres* Cossmann vol. 13., p. 117.1910–1913 *Natica hemipleres* Cossmann; Cossmann et Pissarro tab. 9., fig. 61–3.1966 *Natica hemipleres* Cossmann; Strausz p. 44–45., 125., tab. 11., fig. 3–5; tab. 12., fig. 1., 2.

Zwei Häuschen dieser Art waren bereits aus Dudar bekannt, jetzt wurde ein drittes gefunden. Sie ist klein mit niedriger Spira, mit kleinem Funikulus im Nabel. Mit Rücksicht auf die Grösse und Lage des Funikulus, auf das Vorhandensein einer gut ausgeprägten Innenlippe bis zur Oberkante der Mündung, und auf die nicht allzu grosse Schrägheit des äusseren Mundrandes, soll diese Art in die Untergattung *Natica* s. str., nicht aber in die *Neverita* Rizzo 1826 eingeteilt werden. Dies ist insofern von Bedeutung, dass die Deckel der *Natica* s. str. kalkig, die der *Neverita* aber hornig sind (die letzteren also nicht fossilisierbar). Jetzt wurden in Dudar solche Deckel gefunden, die gewiss der Untergattung *Natica* s. str. zugehören, und deren Form und Grösse den der Mündung der *N. hemipleres* Cossmann entsprechen.

Die Deckel sind ohrförmig, 1,7 und 1,5 mm lang, die Breite etwa 70% der Länge. An der inneren Oberfläche sind die schnell anwachsenden Windungen sichtbar, an der Aussenseite verdeckt. Die Aussenseite ist schwach konkav, mit einer schmalen Wulst am rechten (dem Aussenrand der Mündung passenden) Rande.

Parvisipho (Columbellisipho) dudariensis Strausz, 1966

Fig. 6.

1966 *Parvisipho (Columbellisipho) dudariensis* Strausz, p. 56., 131., tab. 16., fig. 4., 5.

Die Mündung des Originals war beschädigt; das hier abgebildete wohl erhaltene Exemplar wurde neuerlich gefunden. Der äussere Mundrand ist scharf, oben ohne Kante, im Inneren mit einer kleinen Warze, im oberen Viertel der Höhe des (äusseren) Mundrandes. Die Innenlippe ist eine sehr dünne Schicht, jedoch gegen vorne scharf, mit einer wohl merkbaren Linie begrenzt, in ihrem mittleren Drittel etwas vorwärts ausgebreitet.

Marginella (Dentimargo) vertesensis Szóts, 1953

Auf dem inneren Mundrand befinden sich vier gut erkennbare Spiralrippen (nicht drei, s. Szóts 1953, p. 72., 194.).

In einer tabellarischen Zusammenstellung (s. im ungarischen Text) werden jene Arten von Kleinmollusken aufgezählt, die für Dudar neu sind, oder nur in wenigen Exemplaren gefunden worden. Die Zeichenerklärung dieser Tabelle ist: Zahl der neuerlich gesammelten Exemplare, die Zahl der Deckel in Klammern; N: neue Art; M: erstes Vorkommen in Ungarn; D: neu für Dudar.

(Das behandelte Material befindet sich in der Sammlung der Ung. Geol. Anst., Inventarnummer: E. 4338., E. 4355., E. 4358–4409.)

Literatur s. Földtani Közlöny Vol. 99., p. 152., und Vol. 100., p. 74.